

TÜRKÇE'DE -IP EKİ TAŞIYAN TÜMCECİKLERİN SÖZDİZİMİ VE ANLAM BİLİMİ

Yrd. Doç. Dr. Kadri KURAM

Bartın Üniversitesi, kadrikuram@bartin.edu.tr

ÖZET

-Ip eki Türkçe'de zarf tümceciklerinin üzerine gelen ve tümceye çeşitli anlamsal katkıları olmasına rağmen diğer zarf tümceciklerinden ayrı olarak kendi başına hiçbir anlamı olmayan tümceler üreten bir ektir. Bu ekin Orhun Anıtları'na kadar giden bir tarihi olmasına rağmen (Erdal 2000) sözdizimsel konumu, anlamsal bağlantıları ve tümcecğin iç yapısı çok az incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı -Ip eki taşıyan tümceciklerin ana tümceye hangi konumlardan bağlandığını ve her bir bağlanma noktasında ne gibi anlamsal değerler kattığını araştırmak olduğu gibi bu tümceciklerin öğelerinin ne zaman gizli öge, ne zaman açık öge olduğunu sorgulamaktır. Ulaşılan sonuçlar kısaca aşağıdaki gibidir: -Ip'lı tümcecikler ana eylemle kaynaşarak bir deyim oluşturabilir (1a) veya onun bir önceki aşaması olarak değerlendirilen (Aikhenvald 2006) seri eylem yapılarında görülebilir (1b).

a. Hoca konuyu kesip attı

b. Adam bütün malını satıp savdı

(1a)da anlatılan durumda ne kesmek ne atmak eylemleri bulunmaktadır. İki eylem de anlamını yitirmiş ve deyimleşmiştir. (1b)de ise iki eylem de anlamını korusa da birlikte kullanılma eğilimi göstermektedir. (1a) kalıplaşmış bir yapı olarak görülürse (1b)de ortaya çıkan ilginç bir durum bulunmaktadır: iki ayrı eylem bulunmasına rağmen bir tane özne ve nesne bulunmaktadır. Yani öğeler paylaşılmaktadır. Hatta bu paylaşım zorunludur. Örneğin, (2a,b) Türkçe'de bozuk tümcelerdir.

a.*Adam malını satıp karısı savdı

b.*Adam malını satıp mülkünü savdı

(1)-(2) -Ip'lı tümceciklerin ana eyleme en içten bağlandığı durumlardır. Ancak bu tümcecikler ana tümceden yapısal olarak uzaklaşabilmekte ve paylaşılan öğeler azalmakta hatta hiçbir ögenin paylaşılmadığı durumlar olabilmektedir. Örneğin, (3)te nesnelere farklı özneler aynıdır ancak (4)te bütün öğeler farklı olabilmektedir.

Çocuklar [pizza yiyip] film izlediler

Tam o saatte [Semra işi bırakıp] Ahmet işbaşı yapıyor

(Göksel ve Kerslake 2005: 440)

-Ip'lı tümceciklerin anlamsal katkısı açısından ise (4)teki gibi örneklere bakarak bu tümceciklerin iki olay arasında ardışıklık ilişkisi kurduğu söylenmektedir (Johanson 1988, 1995). Ancak bunun doğru olmadığı ve bu tümceciklerin sabit bir anlamsal değerinin olmadığı görülmektedir. Örneğin, (3)te pizza yemek ve film izlemek aynı anda yapılmış eylemler olabilir. Son olarak, bu tümceciklerin ana eylemin çekim eklerinin anlamsal özelliklerini de çeşitli şekillerde kopyaladığı görülmektedir. Örneğin, (5)te -Ip'lı tümcecik olumsuzluk eki taşımadan ana eylemdeki olumsuzluk ekinin anlamsal özelliklerini kopyalayarak olumsuzluk anlamı taşıırken (6)da aynı yapı sözkonusu olmasına rağmen -Ip'lı tümcecik olumlu anlam taşımaktadır. Ancak her ikisi de geçmiş zamanı ana eylemden kopyalamaktadır.

Polis öylece oturup olayları izleyemezdi. Müdahale etmek zorundaydı.

Oraya kadar çıkıp manzarayı göremedik. Yürüyüşümüz boşa gitmişti.

Çalışmada yukarıda bahsedilen bütün özelliklerin bu tümceciklerin ana tümceye eklendiği konumla açıklanabileceği savunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: -Ip eki, zarf tümcecikleri, gizli öge